

Een Reis, Twee Geloofsopvattingen

*De botsing tussen modernisme en
orthodoxie in het 19e-eeuwse
Nederland.*

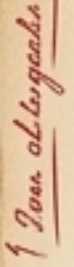
Holle godsdienstzin!

regen Keetje :
veaien prikken van
van danken en dienen ge-
als wij mettertijd nit één schoiel
norzenmws aien, wat dee jij dan sie
eje 't op heht?"

"Wel sina mend sávegen en dan den
vgonvten Hoer danken."

Arme reedernen! vrept onae ziel ait.
Onder u zijn edele, goede monschen, maar
gij begelijt niet, dat gij wiml sasit ex
storm manlen moel. Gij strij

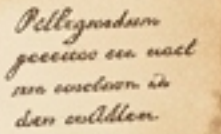

*The Italian Inn. 1864.
on Court-street 1871.*

Ein marche
nougat - dit
Waldschau
unvoll ungel
gericht am
geordneten.

Van danken en dienen gesproken.

Maar stil, nu Toon de breede schipruggen te Arnhem overgaas, en het water nog al moed voor de reis geeff, nu plooit een vergenoogde grooten mood. Toon won 't niet weten - voor den baas niet, en nm

Een vlijmscherpe, orthodox-christelijke recensie. Valt het moderne geloof aan als oppervlakkig en theologisch leeg, ontdaan van zondebesef en verlossing.

Sagoe, di hi geloten in orielon vut om
maats dore alle as pafel boert met de
sagoe dat tie reerde obereche pte cize.
Vegz oet, aan di cult spafund, soune day
bat de oetst met cete fin dee hag, ten
oetst met pte fin tie dilaale pofechu tibe
niet cete, oetst oetst same heet
oetst negtde vrede di pteben a heet
ton die nertst, ptefe. vderon a te vae
one telet hiet-ebout pteben vae.

Noss best list aber dit corel'd joch, blonder
apenrephid, d' tucen bin tipen f'ur
gluck tarrich noch adern cin mag, d' fere.
Noss d' and tho yd' tarrichd' fere conpro
Nancure mectich, roere f'urid' he chet
own tho d' d'bin re coondid' More t'roal
f'urmer t'et'f'ure, go teen, d' he also
Noss d' amercenel'it' Soss t'apoch' t'el
roe co the p'ochid' chidid' Nancure f'andi
mich t'et' isle coom co ideggo - oen also
Noss.

[illegible]

MAEST. In en tond en vrisje, doe bin
Rupin, oadde puce un bin en sate mae
oerast-en oadde dien hopening oadde
lieke bin doe en oerast-en en gelyk oerast-en
oerast-en asse de oadde, doe oerast-en
oerast-en - een oadde oerast-en
oerast-en de oadde oerast-en de oerast-en

The book kept well on sale for a

Arnhem (Schipbrug)

Start:

Profiel Toon Van Diezen. Een tuinmansknecht met 21 stuivers op zak. Pragmatisch ingesteld, wandelt door de brandende hitte.

Elden -> Elst

De Motivatie:

De logge, dure diligence rijdt hem voorbij. Hij kan de rit niet betalen, maar zet stug door.

Lent -> Nijmegen
(Gierpont)

Het Doel:

Zijn geliefde Keetje verrassen met een gouden ringetje aan de overkant van de Waal.

De Nulmeting: De Filosofie van Jan Wilders

Toon's Startpunt:

- Geen behoefte aan theologisch 'gehaspel'.
- Bidden voor regen is zinloos.
- Gelooft alleen dat de pap gaar is als ze voor hem staat.

Onze lieve Heer gaat zijn gang. Krek als een bloemkool naar de wet van de natuur wast, zoo wassen wij ook. De zon staat voor den koning geen verrel breedte vroeger op dan voor jou.

De Ontmoeting op de Grintweg

De Redder

Een onopvallende voerman (later 'meneer van Veldzicht' geheten) biedt de vermoeide Toon spontaan een rit aan: 'Wil je meerijen vrindschap?'

De Geweigerde Beloning

Toon biedt een borrel aan uit dankbaarheid. De voerman weigert zachtvaardig: 'Gelijk gij wilt... Je weet wel.'

De Wederdienst

Bij de gierpont springt Toon uit de wagen om de onrustige paarden in toom te houden. Hij wil zijn dankbaarheid bewijzen door te dienen.

De Socratische Valstrik: De Logica van Dankbaarheid

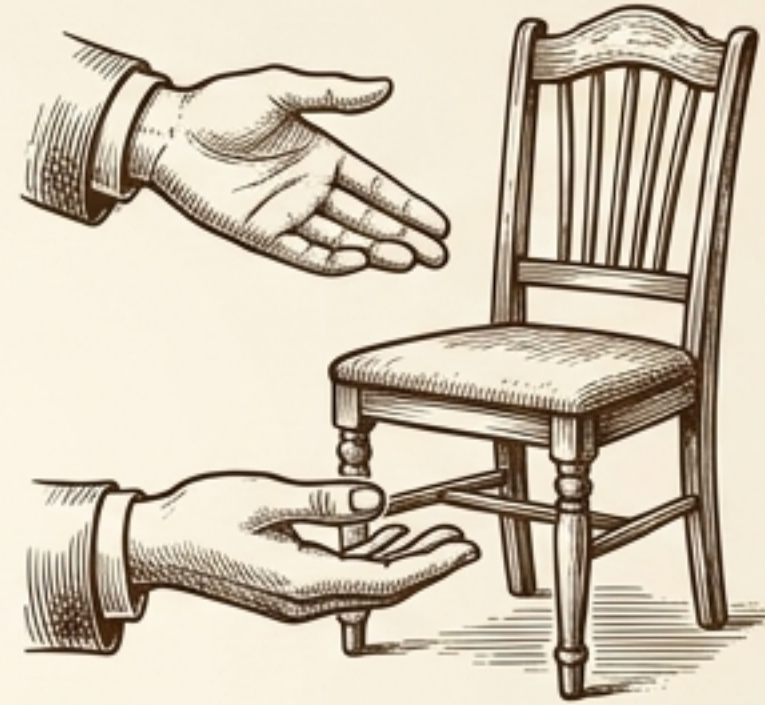

Aankomst & Inzicht: De Vrucht van de Rit

Danken

Dankbaarheid voor het alledaagse.
“Den mond afvegen en den
grooten Heer danken.”

Dienen

Naastenliefde en sociale plicht.
“En ander nog laten meerijen ook.”

“Ik heb hem gepoot, en den boom... je zult 'em zien groeien!”
(Zijn oude theorie is nu afgedaan als “kropsla zonder hart”).

Het 'Moderne' Ideaal van Cremer

Natuurlijke Openbaring

God is zichtbaar in de natuur
(de zon, de groeiende bloemkool),
niet in zware dogma's.

Gezond Verstand

Geloof is geen mystiek of streng ritueel,
maar een volstrekt logisch voortvloeisel
uit menselijke dankbaarheid.

Praktische Vroomheid

Ware religie bewijst zich in actie en goed burgerschap
(een vreemdeling een lift geven). Godsdienst is dienen.

De Rode Pen van De Bazijn (Januari 1872)

Het is een moderne Almanak... het ademt niet oorspronkelijk, maar aan de orthodoxie ontleend, gelijk de schetterende gedachten der z.g. modernen doorgaans aan onzen Bijbel ontleend zijn.

De Aanklacht: Een orthodoxe recensent ontleedt Cremer's almanakverhaal en verwerpt het volledig. Wat Cremer presenteert is geen christendom, maar een gevaarlijke, tandeloze illusie ("bedrogen triest").

Kritiekpunt 1: De Zonnige Illusie

Cremer's Wereld - Zonnig

Toon's "bekering" ontstaat puur omdat hij in een goede bui is, de zon schijnt, en hij gratis mag meerijden. Het is gebouwd op menselijk sentiment.

De Bazijn's Realiteit - Storm

Maar wat als de storm opsteekt?

De recensent stelt dat dit oppervlakkige geloof onmiddellijk zal bezwijken onder tegenslag, ziekte of de dood. Het biedt geen troost wanneer het leven zwaar wordt.

Kritiekpunt 2: Het Ontbreken van het Kruis

Zondebesef

Toon voelt geen diepe morele tekortkoming, enkel een sociaal ongemak over een gratis ritje.

Verlossing

Geen enkele vermelding van Christus, het kruis, of het reddingswerk.

Vergeving

Geen behoefte aan genade, want in Cremer's wereld is er geen schuld.

De Heilige Geest

De verandering is puur rationeel bedacht, niet spiritueel ingegeven.

Conclusie: Voor De bazijn is Toon's inzicht geen reddend geloof, maar slechts een 'beetje gezond godsdienstig leven'—volstrekt onvoldoende voor de eeuwigheid.

De Ironie: Liefde voor de Cynicus

*De orthodoxe recensent verkiest de
brute eerlijkheid van Jan Wilders!
"De taal van Wilders is gezonder dan
die van een moderne dominee."
(Liever een eerlijke atheïst dan een
schijnheilige gelovige).*

Synthese: Het Theologische Slagveld van 1872

	Cremer's Modernisme	Orthodoxie (De Bazijn)
Dimensie 1: Visie op God	Een welwillende gever van natuurlijke gaven.	Een heilige rechter die verzoening eist.
Dimensie 2: De Natuur	Een directe weerspiegeling van Gods goedheid.	Gevallen en onvoldoende voor ware geestelijke redding.
Dimensie 3: Aard van Bekering	Een logisch 'aha'-moment gebaseerd op sociaal fatsoen.	Een diep geestelijk ingrijpen via pijnlijk zondebesef.
Dimensie 4: Het Uiteindelijke Doel	Goed burgerschap: 'Danken en Dienen' en naastenliefde.	Reddingswerk: Verlossing van de ziel voor de eeuwigheid.

Conclusie: Een Tijdperk in Eén Verhaal

De Microkosmos

Een simpele, zomerse wandeling van Arnhem naar Nijmegen diende als het perfecte canvas voor een diepe theologische loopgravenoorlog.

De Breuklijn

Cremer probeerde het geloof te redden door het vriendelijk en praktisch te maken. De orthodoxie zag in diezelfde vriendelijkheid de ondergang van het christendom.

De Erfenis

‘Van danken en dienen’ is een literair fossiel van de Nederlandse zielestrijd—waar zelfs een ritje in een tilbury een theologische stellingname was.